

CSÁVOSSY GYÖRGY

ERDÉLYI-HEGYALJA, A BOROK HAZÁJA

A címben megfogalmazott állítás nem költői túlzás, hanem történelmi hagyományokra támaszkodó tény. Erdélyi-Hegyalja, az Erdélyi-medence ölében, ennek legrégebbi és legnevezetesebb borvidéke. Földrajzi határai a források szerint kissé eltérőek. Az Erdélyi Gazdasági Egylet csak a Kecsekő alatt levő 5-7 borhelység határát tartja Hegyaljának, ezek Krakkóbocsárd, Celná, Igen, Sárd és Igenpataka. A román besorolás Erdélyi-Hegyalját, a borok honát (Țara Vinului) csak az Alsógáldtól Sárdig és Celnáig terjedő szőlőhegyekre vonatkoztatja, melyeket Gyulafehérvári borvidékként jelöl meg. Ezek a római időkből ismert Via Magna mentén található, melynek vonala Gyulafehérvártól Sárdon, Magyarigenen, Boroskrakkón és Diódon át vezetett Nagyenyedre, közvetlenül a hegylábak alatt. A mai értelmezés szerint Erdélyi-Hegyalja a két Vinc, Alvinc és Felvinc között terül el, és Gyulafehérvár és Nagyenyed környékét jelenti. A mai hivatalos beosztás kettéválasztja Erdélyi-Hegyalját gyulafehérvári és nagyenyedi borvidékre.

Az Erdélyi-érchegység nyúlványai a Maros völgyében simulnak termékeny lapállýá. A dombok napos oldalain hatalmas amfiteátrumok lépcsőin csodálatos ízű gerezdeket termő tőkék sütkéreznek. A Maros jobb partján fekvő dombok kis részben délnek, többnyire délkeletnek és keletnek vonulnak, helyenként meredek lejtők jó része déli fekvésű. A tengerszint feletti magasság a Maros közelében 250–350 m, a szőlőhegyek magassága 350–550 m közötti. A hegyaljai dombok szélesebb, méltóságosabb íveket képeznek, mint a küküllőköziek, csupjaikon nem ritka az erdők díszítő fodra.

Erdélyi-Hegyalja környezeti tényezői

A borvidék szőlőhegyei az Erdélyi-érchegység természetes védelmét élvezik a napsütötte lejtőkön. A Jóisten is borvidéknek teremtette. Már Vergilius megírta: „Bacchus amat colles” (Bakkhosz szereti a dombokat). Ezeken a váltakozó hullámú hátakon, oldalakon, teraszokon és magurákon zöldellnek a messzi földön híres szőlők. Felettük a távolabbi háttérben, nyáron kékesszürkén, ősszel lilásfehéren örködnek az Érchegység bércei, a Kecsekő (1208 m), a Csáklyakő (1236 m), a Pilis (1284 m) és a Székelykő (1130 m).

Az *éghajlat* a szőlőérésre igen kedvező, mivel a hideg áramlatokat felfogó Érchegység és a Maros hőviszonyokat kiegyenlítő hatása kedvező feltételeket teremt.

1870-ben jelenik meg a *Borászati Füzetekben* az *Új világ borászatunk térképén* című cikk,¹ valószínűleg Entz Ferenc tollából: „Fekvés és talaj a szőlőművelésnek per eminentiam kedveznek. A szőlőterületeket emelkedettségüknél fogva a kaján derek el nem érhetnek. Tudjuk, hogy Erdély borairól nyugaton már most is bírnak némi fogalommal. Tanúskodnak erről a kitüntetések, melyekben ezek a borok az utóbbi időkben részesültek, de jósló tehetség nélkül mindezekben csekély árnyékát látjuk a fényes jövőnek, mely Erdély boraira vár.” (Utalás a Kemény István által Párizsban, az 1867-i világi kiállításon a Rajnai rizling III. Napóleon által adott aranyérmére és Paget János Traminijére, mely az 1869-i boroszlói kiállításon kiválóan szerepelt.) A cikk leszögezi: Erdély főleg zamatban gazdag borokat terem, miben Európa nem bővelkedik.

Valóban, a mérsékelt nyarak nem égetik el a szőlőbogyókban a savakat és a zamatanyagokat, de a hosszú, kék egű, aranyszálas indián nyarai „dara-zsásra” érlelik a mézes gerezdeket.

Az évi középhőmérséklet Gyulafehérváron 9,3 °C, míg Nagyenyeden 9,0 °C. Az évi csapadék összege átlagosan 500–650 mm. Ebből a legtöbb májusban–júniusban, a legkevesebb februárban esik. A szeptember és az október általában száraz, ami kedvez a szőlő érésének.

A *talaj* hasonlóképpen előnyös e borvidéken a minőségi termelés szempontjából.

A gyulafehérvári körzetben a talajképző kőzetet konglomerátum, oligocén homokkő, agyag, márga, pannon homok és lösszerű üledék alkotja. A többségük felforgatás révén, mint öntés- és lejtőhordalék rakódott le. Az első két típus az agyagos, márgás oldalakon, a másik kettő az öntéses és lejtőhordalékos teraszokon található.

A talajtípusok humusz-karbonát talajok, kilúgozott csernozjomok, barnaföldek, agyagbemosódásos barna erdő- és földes kopár talajok.

A nagyenyedi körzetben a talajképző alap ugyancsak márga és agyag, valamint homokkő, a Maros teraszain pleisztocén lösszerű üledék. Az aljakban öntéstalajok és lejtőhordalékok találhatóak.

A talajtípusok cambic csernozjomok, agyagbemosódásos csernozjomok, humusz-karbonát talajok, földeskopár és antropikus talajok. Az agyagos talajban található kavicsok és a viszonylag magas mésztartalom igen kedvez a minőségi szőlőtermelésnek.

A *szőlőterület* 1990-ben Fehér megyében 5306 ha. Ebben a balázsfalvi és zsidvei szőlők is szerepelnek, Erdélyi-Hegyalja ennek legfeljebb a felét képezi. Ma, a magánosítás után parlagon maradt ültetvények révén, becslésem szerint Erdélyi-Hegyalja körülbelül 1500 ha-ral rendelkezik. A termés

mennyisége igen váltakozó, művelés és időjárás szerint, de az évi 5-7 t/ha átlagot általában eléri.

Művelés és fajtaösszetétel. A hagyományos ültetvényekben a tenyészterület 1,2/1,2 m vagy 1,0/1,0 m, a támaszrendszer karós, a metszési mód a klasszikus erdélyi karikás, ami magas hozamot kevésbé, de igen jó minőséget biztosít. A szálvessző művelés római hagyomány. Az erdélyi karikás metszés a karika vállakból biztosította a jövő évi termővesszőket, míg a lehajló karikán lévő gerezdek, a talajból kisugárzó hő révén elősegítették a termés érését.

Az 1960 utáni ültetvényekben a tenyészterület 1,6/1,2 m, de gyakoribb a 2,2/1,1 m, ami a gépesítést tette lehetővé. A támaszt betonoszlopokon huzalos rendszer képezte, a felső két emeletet ikerhuzallal létesítették. A művelési mód általában a középmagas egy- vagy kétkarú, rövidcsapos kordon lett, kevés helyen középmagas váltócsapos metszést alkalmaztak. Mostanában egyes mángazdák az erdélyi karikást huzalos művelésen igyekeznek alkalmazni.

A régi szőlőkben, a 19. század közepétől a következő fajtákat művelték: Hóvíz, Vékonyhájú, Királyszőlő, Járdovány, Bakator, Fehér leányka, Som, Kövér, Piros tramini, Szürkebarát, Olaszrizling, Rajnai rizling, Sauvignon, Muscat Lunel, Oportó, Pinot noir és Cabernet. A Kövér, a szájhagyomány szerint, innen került át Mátyás király idejében Cotnari vidékére, ahol Grasa de Cotnari néven vált híressé.

A szocialista rendszerben létesített telepítésekben a Királyleányka, Olaszrizling, Ottonel muskotály, Fehér leányka, Piros tramini található meg leginkább, míg kis területeken a Sauvignon, Furmint, Szürkebarát és Neuburgi. Mindez jelzi, hogy a szocialista termelés a minőségről a mennyiségre helyezte át a hangsúlyt.

A hazai rendelkezések alapján művelésre ajánlott fajták a nagyenyedi körzetben a Piros tramini (VSOC I), Fehér leányka (VSOC III) és a Királyleányka, míg engedélyezett fajta az Olaszrizling és az Ezerfürtű. A gyulafehérvári körzetben ajánlott fajta a Fehér leányka (VSOC III), Szürkebarát (VSOC I), Ottonel muskotály (VSOC II) és a Királyleányka, engedélyezett pedig a Sauvignon (VSOC II) és az Ezerfürtű.

Erdélyi-Hegyalja történelmi múltja

A Maros középső szakaszán, a kalászok és borok aranyát termő vidékén, az őstermelésnek virágzó múltja és hagyományai vannak. Dácia legrégebb lakói Hérodotosz szerint az agathürszok voltak, kik e vidéken a szőlőt már a Kr. e. 4. században művelték.² 105-ben Traianus császár elfoglalta Dáciát. A rómaiak a szőlőművelést is fellendítették. Erről számos tárgyi bizonyíték tanúskodik, szőlőleveles sírkőépítmények, kőszajtóalapok, valamint a Verespatakon talált étlap, melyen kétféle bor is szerepel.

A rómaiak valószínűleg szőlőfajtákat is hoztak Dáciába, nekik tulajdonítják a szálvesszős művelés meghonosítását és a bálványsajtók használatát. A rómaiak 271-ben elhagyták Dáciát és ezzel Erdélyi-Hegyalja is a népvándorlás hullámaint szenvedni el. Az utolsó népáradattal bolgár szláv törzsek telepedtek meg a Kárpát-medencében. Gyulafehérvárnak Belgrad, valamint Zalatna neve erre utal. Hogy a szlávok folytatták-e a rómaiak alatti szőlőművelést, erre csak következtetni lehet. Tény, hogy a román nyelvben számos szláv eredetű szőlészeti-borászati kifejezés fordul elő, ezek azonban nem feltétlenül Erdélyben váltak román szókinccsé.

Az a magyar törzs, amely még a vezérek korában birtokba vette a Marosnak ezt a vidékét, Gyula törzse volt. A hagyomány szerint Gyula Fehérváron az ott talált város fehér romjaiból építette fel a róla elnevezett Gyulafehérvárt. Honfoglaláskori temető maradványait tárták fel Marosgombáson és Magyarlapádon, valamint több leletet ástak ki számos Erdélyi-Hegyaljához tartozó településen.

Fehér megyét Szent István szervezte meg, ez a Marostól délre eső részek legrégebb vármegyéje. Az erdélyi püspökséget, mely most ünnepelte ezer éves fennállását, ugyancsak a szent király alapította. Gyulafehérvár az erdélyi püspök fennhatósága alá került, ő nevezte ki a várnagyokat.

Boroskrakkó és Magyarigen helységekbe 1206-ban szász telepések költöztek, akik Gyulafehérvár (Karlsburg) és Nagyenyed (Strassburg am Mieresch) közti helységeket lakták és II. Endrétől vámmmentességet és a boradózástól felmentést nyertek. Ezt a mentességet IV. Béla 1238-ban megerősíti, hogy ezzel a szőlőművelést ösztönözze. Az adott kiváltságok rávilágítanak az Árpád-házi királyok szőlőtermesztést pártoló intézkedéseire és az Erdélyi-Hegyalján megtelepedett szászok szerepére e termelési ág fejlesztésében.

Legnagyobb birtokkal a megye területén az erdélyi egyház, a püspök és a káptalan bírt, de számos falu magyar nagybirtokosok kezén volt. A szőlőművelés folytonosságának számos bizonyítéka van. A szájhagyomány szerint Mátyás király esküvőjén sárdi vagy celnai bort ittak, ami ezek kitűnő minőségét tételezi fel. Ugyancsak Mátyás idejében került a Kövér őshonos erdélyi szőlőfajta Cotnari vidékére, ahol mint Grasa de Cotnari vált híressé. A tatár és török beütések nagy károkat okoztak ugyan, de ezeket a lakosok szorgalma rendre helyrehozta. A 16. század végén a velencei köztársaság követének jelentése megemlíti, hogy Nagyenyeden sok és jó bor terem és ezért e vidéket bortermőnek nevezik.

Az igazi fejlődés a 19. század derekán kezdődik és ebben az 1844-ben alakult Erdélyi Gazdasági Egylet és az 1866-tól Kolozsváron működő Erdélyi Pince-Egylet nagy szerepet játszik. Az EGE 1854-től kiállításokat szervez, melyeken borokat is díjaznak, vándorgyűléseket tart, borászati bizottmánya pedig körutakat tesz és tanulmányokat folytat a szőlőművelés korszerűsítése, valamint annak jobb jövedelmezősége érdekében. Az *Erdélyi Gazdá*ban borá-

szati levelek formájában szakcikkek jelennek meg, továbbá néhány jeles munka kerül kiadásra, így Kemény Istváné (*A szőlőépítés gyakorlati módja*, 1867)³ és Vajda Dánielé (*Borászati közlemények a magyar pincegazdászat mezejéről*, 1858).⁴ Gamauf Vilmos, az EGE titkára 1879-ben egy igen alapos tanulmányt tesz közzé *Az erdélyi borvidékeken meghonosodott szőlőfajok közül melyek bizonyultak a leghasznosabbaknak?* címmel.⁵

Az első világháború után jöttek létre a különböző szövetkezetek és a polgári családok pincéi. A bor jobb értékesítése érdekében létesült az Erdélyhegylajai Bortermelők szövetsége Rt., melynek elnöke báró Kemény Pál, igazgatója pedig Horváth Pál vadvermi szőlőbirtokos volt. Nagyenyeden működött a Hangya Szövetkezet pincészete, 1936-ban alakult a Magyarigeni Vidék Szövetkezete. Jó nevű családi pincészet tulajdonosa volt Celnán I. Pop, Sárdon Felix Dumitrean, Enyeden a Winkler, Horváth, Müller, Purcila, Dragomir, Brebán dr., Demeter, Schenker, Paulini, Atzél és Török család. Osztrák és cseh kereskedők gyakran vásároltak hordószámra nagyenyedi bort, mely igen keresett volt Erdély városaiban, főleg Kolozsváron. Az alsógáldi 1908-as Plébános bort annak idején a jó nevű Palugyay ház⁶ vásárolta meg. Az erdélyi-hegylajai borok szépen szerepeltek az 1937-es párizsi világkiállításon⁷ és nagy sikert arattak a New York-i kiállításon is.

1950 után megkezdődött a mezőgazdaság szocialista átalakítása. Sorra alakultak meg az erdélyi-hegylajai falvakban az MTSZ-ek, Gyulafehérváron, Nagyenyeden és Marosújváron az állami gazdaságok. A szövetkezetek szőlőtermését az állami borvállalatok dolgozták fel. A bor értékesítése állami monopólium lett. Gyulafehérváron a Vinalcool 1967-ben pezsgőgyárat létesített.

A szőlészeti szakoktatás egyik fellegvára Csombord lett. Itt 1935-ben alakult a Csombordi Téli Gazdasági Iskola, a neves szakíró, dr. Nagy Endre vezetése alatt, mely mint a Bethlen Kollégium gazdasági iskolája 1948-ig működött. Ekkor államosították, és mint szőlészeti szakiskola folytatta tevékenységét. Később műszaki középiskola (1951), majd mesterképző iskola (1955), végül líceum (1966) intézményi alakban Erdély legnevesebb szakoktató központja lett. Mintagazdasága, pincészete élenjárónak számított egész Romániában, szőlészeti-borászati tagozatának mintegy kétezer végzettjével behálózta egész Erdély területét, ahol felkészültségük révén mindenütt keresettek voltak, előnyt élvezve számos vidéken, akár a helyi szakintézmények végzettjeivel szemben is. Az iskola szakemberei Mezei Sándor vezetésével vezették be Romániába a paraffinos oltványkészítést, egy több mint 400 fajtából álló szőlőfajta-gyűjteményt létesítettek, és keresztezés útján több új szőlőfajta állítottak elő (Alkony, Herkules vörösborászó-fajta, Nauszikaa és Szilvia fehérborászó-fajta stb.). A tanári kar számos magyar szakkönyvet közölt az állami kiadón keresztül.

Az iskola legjobb borai Kemény István egykori szőlőhegyén termettek és a volt Kemény-kastély pincéjében értek. Itt egy tízezer palackot meghaladó boryűjtemény létesült az 1950-es évtől kezdődően. 1960 és 1972 között nem-

zetközi borversenyen (Ljubljana 1960, 1966, 1968, Szófia 1966, Bukarest 1968, Budapest OIV verseny 1972) egy nagyarany (Plébános 1963, Budapest 1972), négy arany- és tizenkét ezüstérmét nyertek az iskola borai. (2001-ben, az Erdélyi Szőlőhegyek III. Borversenyén az 1959-es Olaszrizlinget a Magyar Bor Akadémia különdíjával tüntették ki. Ez nagyobb részét aszús szemekből készült.)

Más erdélyi-hegyaljai borok is számos kitüntetéssel öregbítették a borvidék hírnevét. A Nagyenyedi Állami Gazdaság nemzetközi borversenyeken (Budapest 1962, Ljubljana 1963, Bukarest 1968) két arany- és két ezüstérmét, az Enyed-környéki termelőszövetkezetek (Bukarest 1968) két arany- és két ezüst-, a Nagyenyedi Borvállalat (Budapest 1972) egy nagyaranyérmét nyert. A Gyulafehérvári ÁG (Ljubljana 1961–1963, Tbiliszi 1965, Bukarest 1968) két arany-, két ezüst- és egy bronzérmét, a Gyulafehérvári Borvállalat (Ljubljana 1958, 1959, 1962–1965, 1968, Budapest 1958, 1960, 1962, 1964, 1966, Montpellier 1963, 1964, Bratislava 1963, 1967, Szófia 1966, Bukarest 1968) tizenhat arany-, tizenkilenc ezüst- és egy bronzérmét szerzett.

1963-ban a szocialista gazdaságpolitika révén a csombordi iskola mintagazdasága előbb a kolozsvári, majd 1968-tól a balázsfalvi kutatóállomáshoz került.

1981-ben létesült Csombordon az állami és szövetkezeti gazdasági társulás, mely a rendszerváltás után 2000-ben egy korszerű szőlőfeldolgozót és bortárolót létesített. Ma ezt a körülbelül 80 ha-os ültetvényt a Domeniu Boieriu cég műveli.

A rendszerváltást követő két földtörvény előbb az MTSZ-ek és ezzel gyakorlatilag a borvállalatok megszüntetését, majd az állami gazdaságok privatizálását jelentette. Beszüntette működését a gyulafehérvári pezsgógyár is. A kísérleti állomásokhoz tartozó farmok szerencsére folytatják tevékenységüket. A csombordi részleget a Domeniu Boieriu cég bérlé. Sajnos az eszköztelen és tőkehiányban szenvedő magángazdák egy része felhagyott a termeléssel, így sok szőlő kipusztult. Vannak azonban biztató jelek is. Megalakult a Fehér megyei Borút és ennek tagjai a borturizmus révén igyekeznek boldogulni és a hegyaljai borok minőségét és hírnevét megőrizni. Néhány magánpincének korszerű feldolgozója és palackozója működik állami minősítéssel. Nagyenyedet hivatalosan a bor városának minősítették. Fehér megye az AREV (Európai Bortermelő Régiók Gyűlése) tagja, mely közgyűlését két évvel ezelőtt Gyulafehérváron tartotta.

A gyulafehérvári körzet

Alsógáld. Tövistől jó 3 km-re, a Gyulafehérvárnak tartó DN 1 főútról jobbra fekszik. Valaha – akár Csombord – Kemény István birtokát képezte. A tágas kastély a második világháború után az alsógáldi állami gazdaság központja

volt. A szőlők a kastély északkeleti oldalától Tövis irányába széles, 8-14%-os lejtőn találhatók, kitűnő, napsütötte fekvésben. Valamikor, Kemény idejében itt is létezett Plébános telepítés. Ma a szőlők magántulajdonban vannak, a fő fajta a Királyleányka. A volt alsógáldi állami gazdaság szőlőterületei ma Boroskrakkó, Sárd és Celna dombjain találhatók. A szőlőfeldolgozó központ Sárdon épült fel.

Boroskrakkó. A település neve igen régi szőlőművelési hagyomány bizonyítéka. A boroskrakkói ültetvény szép, déli fekvésben, hosszú, lágy hullámú domboldalon és -háton terül el. A telepítést 1980–1984 között végezték, kétharmadrészt Királyleánykával, egyharmadrészt Ottonel muskotálllyal. Utóbbi kitűnő minőséget ad. Az ültetési táv 1,5/1,2 m, a művelési mód középmagas, kétkarú, rövidcsapos kordon.

A boroskrakkói hegyen található egy 13. századbeli magyar vár romja. A fenséges Kecskető a boroskrakkói szőlődomb háttérében strázsál tar fejével a gyakorta tündöklő napban.

Magyarigen. Valamikor szász telepéseknek adott otthont. (A tréfás szájhagyomány szerint, amikor a szászokat megkérdezték, hogy magyarok-e, ravaszul mindig igennel válaszoltak. Így született meg a község neve, melyet a szabadságharcig túlnyomó részben magyarok is laktak.)

Magyarigenben található Bod Péternek (1712–1769), az erdélyi művelődés kimagasló alakjának síremléke a késő barokk stílusban épült templomban. Az 1848-ban megölt magyar áldozatok (200 lakos) sírja a volt katolikus iskola kertjében van.

A szőlőültetvények nagyobb része Celna és Sárd felé található. Az állami gazdaság itt 6 ha Királyleánykát művel, míg az úgynevezett magyarigeni Gondoson körülbelül 40 ha Királyleányka és Ottonel muskotály szőlője volt. Az 1957-es magyarigeni Fehér leányka 1958-ban Ljubljanában aranyérmet nyert, hasonlóképpen díjazták 1958-ban Budapesten az 1957-es magyarigeni Szürkebarátot is.

Celna. Magyarigentől északkeletre fekszik. A dombok vonulata itt változatosabb, a lejtők, a régi Teleki-pincével szembeniek, mind meredekebbé válnak, a táj a havasok regényes szépségének közelségét sugallja, már csak a köveken felgyorsuló patak zúgása révén is. Érdemes itt az EGE múlt századbeli szakíróját idézni: „Celna (...) a gr. Teleki család birtoka, a Hegyalja egyik nagyobb sziklacsúcsa, a Kecskető alatt. Egy hosszú, hegyek közé szorult helység ez, melyet, keletet kivéve, minden felől hegyek vesznek körül, s így szőlőskertjei a szelektől minden oldalról fedvék. E bércek közé eldugott helynél bortermésre aligha találunk alkalmasabb földet. A falu feletti déli oldalt egészen szőlő borítja a faluig. (...) hogy a borág e vidéken régóta díszlik, talán a

római uralom ideje óta (...) bizonyos. (...) A szőlő kiterjedése 101 hold, miből a földesuraké mintegy 80 hold. (...) Az uralgó szőlőfajok közül a járdovány a legháládatosabb, mindig bőven terem, a korábban érő kövér és király keveset teremnek.”⁸

1998-ban az állami gazdaság birtokában a Maguricse (Kismagura) nevű szőlőben összesen 7 ha (Ottonel muskotály, Szürkebarát, Piros tramini, Sauvignon stb.), a Neagran pedig körülbelül 6 ha Chasselas és 3 ha Királyleányka létezett.

Celnán található a régi Teleki-udvarház. A ház jobb és baloldalán látható a híres patkó alakú Teleki-pince két bejárata. Az utca felé eső pinceajtó fölött zsindeyes, félkör alakú fedél van, a homlokzaton pedig a következő felírás: „gróf Teleki József, 1774”. A pincét mélyen a dombba vájták. E neves létesítmény 150 m hosszú, 6 m széles, boltozatos ászokpince, melynek hőmérséklete (8-10 °C) a bor érlelésére kiválóan alkalmas.

Celnán kimagasló minőségű borok teremtek. Naláczy József (1814) megemlíti a megaszalt szemekből készült híres Teleki-féle celnai „Liquorokat”. Az 1854-es kolozsvári tárlaton az öt híres bortermőhely között Celna is szerepel. A *Borászati Füzetek*ben a celnai Rajnai rizling dicséretét olvashatjuk. A cikk megállapítja, hogy a celnai Rajnai rizling édesebb, mint a csombordi, de nincs olyan rizling jellege, mint ennek. St. Teodorescu professzor elemzése szerint a környékbeli hegyaljai borok alkoholfoka 12,4 tf% (Rajnai rizling) és 17,1 tf% (Szürkebarát) között váltakozott.

A 20. század ötvenes éveinek végén és a hatvanas években még kitűnő fajborok léteztek a Teleki-pincében az ÁG tulajdonában: Fehér leányka, Szürkebarát, Olaszrizling és Ottonel muskotály. Kiemelkedő minőséget adott a Furmint, mely a pince legjobb borának számított. Sajnos a pince eme büszkeségei csak e sorok írójának emlékeiben élnek.

Sárd a via magna mentén fekvő bortermő helyek közül Gyulafehérvárhoz a legközelebb eső. Magyarigen szomszédságában egy majdnem 500 m magas, délnek lejtő domb tövében épült ki. Ősrégi település, az okiratok már a 13. században megemlítik. A szőlőterület a *Borászati Füzetek* szerint 1870-ben 134,5 kh hold. Teleki Sámuel gróf 42 kh hold szőlőt birtokol, melyből 5 hold Tramini és 2 hold Cabernet franc, a hagyományos fajták pedig ugyanazok, mint Celnán. Ami a borok minőségét illeti, az 1954-es kolozsvári tárlaton az 1846-os kövér és király I. rangsort ért el.

1950 után a celnai rész felé az állami gazdaságnak 10 ha-nyi területéből 6 ha Királyleányka és 1 ha Ottonel muskotály, Gyulafehérvár felé egy 70 ha-os ültetvény létezett, melyből 1998-ban még 10 ha Királyleánykát műveltek. Az állami gazdaság sárdi szőlőfeldolgozó központja a zúzóbogyózón kívül Blachère típusú mustelválasztóból, négy pneumatikus és egy folytonos működésű présből, két Roto cefreáztatóból, valamint Polstif műanyagtartályokból állt.

Gyulafehérvár. Az ősi Apulum, melynek castrumát római légiók építették és ezt követően Belgrad nevű vára a Bolgár Birodalom része volt, a honfoglalás után a Gyulák, majd a Szent István alapította erdélyi püspökség, végül 1556-tól az önálló erdélyi fejedelemség székhelye lett. A várost a századok során többször feldúlták, de mint a fénixmadár, hamvaiból mindig újjáéledt. 1715 és 1735 között épült a felsővárost körülvevő erődítmény Savoyai Jenő tervei alapján. A 12. században épült római katolikus székesegyházban található Hunyadi János és László, Izabella királynő és János Zsigmond szarkofágja, Martinuzzi György, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György sírja, sajnos üresen, mert az idők során feldúlták őket. A közelben van a híres Batthyaneum, melyben több világhírű kódex található, köztük a Nagy Károly idejéből származó *Codex aureus*, valamint a *Gyulafehérvári sorok* néven ismert magyar nyelvemlék.

Erdély legrégibb székes városa a szőlőművelés múltja és borának minősége révén is zászlóvivő. Leghíresebb bora a 19. században Londonban is kiemeltetett „Rózsamáli” volt. Ez leginkább Járdoványból és Kövérből készült. A Rózsamál az erdélyi érsekség tulajdona. 1998-ban az érsekség tulajdonában összesen 12 ha szőlő van. Ezek a következő hegyrészekben találhatók: Csillagda 5 ha, Rózsamál 7 ha. A Csillagdán termesztett fajták: Királyleányka (60%), Ottonel muskotály (20%), Fehér leányka (15 %) és Zala gyöngye (5%). A művelés huzalos támaszon közép magas Guyot, az ültetési táv 2,0/1,0 m. A mai Rózsamáli kétharmadában korszerűsített ültetvény, melyben az ültetési táv 2,4/1,2 m. Fajtaösszetétele a következő: Szürkebarát (30%), Fehér leányka (25%), Járdovány és Kövér (20%), Ottonel muskotály (15%) és Olaszrizling (10%). Napjainkban a rózsamáli bor száraz és tüzes, kissé kemény, telt, zamatos és hosszú.

Gyulafehérváron nagyobb szőlőterülettel 1998-ban az állami gazdaság rendelkezett. A Schit nevű farm összefüggő ültetvényt művelt a következő dűlőkkel és fajtákkal:

- Sír völgye: összesen 30 ha, melyből 15 ha Királyleányka, 10 ha Ottonel muskotály, 5 ha Chasselas doré;
- Pap völgye: összesen 25 ha, melyből 14 ha Sauvignon és 11 ha Királyleányka;
- Fennsík: 30 ha, mely 14 ha Királyleányka, 10 ha Ottonel muskotály és 6 ha Olaszrizling ültetvényből áll;
- Napos oldal: 27 ha - a legjobb bort termő dűlő - melyből 16 ha Fehér leányka, 4 ha Tramini, 4 ha Szürkebarát és 3 ha Chasselas doré.

A Schit farmon a fentiek szerint 1998-ban 147 ha szőlőt műveltek.

Az állami gazdaság másik farmja a Borbándi szőlészeti farm volt 35 ha összterülettel. Ennek fajtaösszetételét 7 ha Hamburgi muskotály, 3 ha Szürkebarát, 2 ha Tramini és 2 ha Furmint képezte. A terület többi részét Királyleányka foglalta el.

1998-ban magángazdák művelésében itt 5 ha Szürkebarát, 4 ha Járdovány és 2 ha Neuburgi volt.

A gyulafehérvári borok a nemzetközi versenyeken eredményesen szerepeltek. Ezeket a sikereket az Erdélyi-Hegyalja történelmi múltja bemutatásánál ismertettük.

Alvinc és *Borberek* a 11. század végéig keletkezett települések. A kommunista uralom előtt a falusiak emlékezete szerint Alvinc szőlőterülete elérte a 100 ha-t. Nagyobb szőlőse és pincéje a Glück, a Binder és a Friedrich családnak volt. A szőlőterületek Mereteu falutól kezdődően Borberek felett és északnak Borosmező oldalain, majd Poklos irányában Stauini falu határrészén terülnek el. Ma a magángazdák összesen 10 ha szőlővel rendelkeznek. Alvinc és környéke a kihasználatlan lehetőségek példája.

A nagyenyedi körzet

Nagyenyed az Enyedi patak mentén az Őrhegy lábainál fekszik, Tordától 36, Gyulafehérvártól 17 km-re. Enyed volt a tréfás-komoly szóhagyomány szerint a „világ közepe”, hiszen európai hírű kollégiumában tanult 1662-től az erdélyi élet számtalan kiválósága Kőrösi Csoma Sándortól Sütő Andrásig.

Az ősidők óta lakott települést a római korban Brucla, a középkorban Enud, illetve Aegidus (Szt. Egyed) néven említették. A magyar települést a szászok fejlesztették várossá. Erre, szőlőtermesztési vonatkozásban, a szász eredetű dűlőnevek utalnak, melyeket Berde Mária így értelmez: „A Grintyen, Frankút, Gerepen, Herzsa, Herlos szőlőskertek nevében még a laikus nyelvellem is felfedezi a Gründchen, Fraengut, Gräben, Heerschau, Herrlos megfelelőket.”⁹ Szabó T. Attila rámutat ezek mellett a magyar jelenletre is, mivel a Békamál, Farkaspatak, Batizné vápája és Sompatak helynév a 17. századnál később nem keletkezhetett.¹⁰

A vártemplomban tartottak az erdélyi rendek országgyűlést 1544-ben, 1551-ben és 1560-ban, és itt kellett megalázkodnia és *Mentség* című munkáját visszavonnia Misztótfalusi Kis Miklósnak, Erdély világhírű betűmetsző nyomdászának. Enyeden volt 1784-ig az erdélyi református püspökség székhelye. A várost többször feldúlták, egykor a tatárok, majd 1704 virágvasárnapján a labancok, 1849 januárjában pedig Axente Sever móc serege.

A város a kommunista éra alatt 1968-ig rajoni székhely, 1993-tól megyei jogú város.

Nagyenyed szőlőművelése mindig számottevő volt. Szőlőinek területe 1870-ben 220 k. hold, az ültetvények főleg polgárok tulajdonában voltak. A szüret hagyományosan Gál napja (október 16.) után kezdődött és a feljegyzések szerint 1866-ban sok száraz és töppedt aszúból készítettek bort.

1881-ben létesült a Nagyenyedi Vincellérképezde, mely a szőlészet és borászat korszerűsítésében és a filoxéravész utáni újratelepítés irányításában nagy szerepet játszott. Szőlőtelepe az Őrhegy lábánál terült el, melyen serpentinutak és vízvezető árkok, illetve keresztbarázdák gátolták meg a talaj lemosását.

A Bethlen Kollégium főleg Miriszlón rendelkezett nagykiterjedésű szőlőteleppel, melyen a 19. század derekán Fosztó Ferenc jószágigazgató értékes fajtagyűjteményt létesített.

1902-ben jött létre az Ambrosi-Fischer telep, mely gyümölcsfa- és szőlőoltványokat készített.

A második világháború után az állami gazdaság nagyüzemi gazdálkodást vezetett be, az ÁG összes szőlőterülete 126 ha-t tett ki. A szőlődűlők nagysága és ezek fajtaszerkezete a következő: Farkaspatak (18 ha): Sauvignon (9 ha). Chasselas (5 ha), Királyleányka (4 ha); Herzsa (32 ha): Királyleányka és kevés csemegefajta; Gereben: (30 ha): Királyleányka, Járdovány, Fehér leányka, Olaszrizling, Tramini, Fekete leányka, Cabernet Sauvignon; Nagyrétes (10 ha): vegyes telepítés (Fehér leányka, Tramini, Olaszrizling); Kistrétes (5 ha): Zalagyöngye (kb 3,5 ha) és vegyes telepítés (Járdovány, Ottonel muskotály, Chasselas, Hamburgi muskotály); Grintyen (7 ha): Olaszrizling; Megfigyelő és Lőtér (20 ha): Királyleányka, Tramini, Járdovány, Fehér leányka, Ottonel muskotály; Hosszú felett (4 ha): Királyleányka. A fentiek mellett az ÁG még két dűlőjét kell említenünk: a Rétes szomszédságában lévő Bektor-Török nevűt (kb. 8 ha) Olaszrizlinggel és a déli fekvésű Kerekes dűlőt (6 ha), melynek fajtái közül a Királyleányka és a Furmint van többségben.

Az állami gazdaságon kívül korszerű telepítése volt még Nagyenyeden 1985-től kezdődően a Csombordi Állami és Szövetkezeti Társulásnak a Park, Őrhegy és Mocsaras dűlőkben, ahol huzalos támaszon Királyleánykát, Olaszrizlinget, Szürkebarátot, Traminit és Ottonel muskotályt műveltek. Az egykor 80 ha-t kitevő ültetvény ma jobbára kipusztult, csupán a Park felett művelnek még kb. 8 ha-t és a többi részen 6-7 ha-t a birtokrészükhöz jutott régi tulajdonosok.

Az állami gazdaságnak korszerű pincészete volt, hasonlóképpen a Nagyenyedi Borvállalatnak. A borok minőségét a számos nemzetközi versenyen nyert díjak minősítik, ezeket az Erdélyi-Hegyalja történelmi múltja fejezetben ismertettük.

Csombord az erdélyi szőlőhegyek koronagyémántja. Azzá teszi a Maros éghajlat-szelídítő közelsége, a szőlőhegy kiváló déli fekvése, melynek nyomán minden szőlőkaró akár napóra pálcájának is beválna. Csombordtól délre magasodik az Érhegység kéklő szélfogója, Székelykőtől a Kecsekőig, mely védően óvja a hosszan melengető, szőke, kék szemű őszök békéjét, a szőlőérés mézelő folyamatát. A helység neve valószínűleg szláv eredetű és a magyar-

ban csombornak mondott növény elnevezéséből származik. A legújabb ásatások szerint az is tény, hogy a 9. században szláv földművelők éltek Csombordon. Az első levéltári adatok a 14. századból valók, amikor az Obus család leszármazottjai csombordi és gombási birtokukat az erdélyi püspökségnek adományozzák. A 18. században Csombord gróf Kemény László gubernátor, majd fiának, Farkasnak a birtoka. 1922-ben a Bethlen Kollégium Kemény Árpádtól vásárolta meg, hogy 1948-ban államosítsák. Ekkor a Csombordi Szőlészeti Szakiskola birtokába ment át.

Csombordot a szőlőoltvány-termelés és borai tették híressé. Az 1867-es párizsi világiállításán báró Kemény István Rajnai rizling bora III. Napóleon aranyérmét nyerte el. Az EGE nagyenyedi vándorgyűlésének jegyzőkönyve¹¹ szerint Kenény Istvánné csombordi szőlője 40 k. hold. Az akkor rendezett kiállításán az 1876-os Traminit a legnagyobb díjjal: állami ezüstéremmel tüntették ki. 1872-ben Fekete Pál jelentése 64 kat. hold szőlőről ad hírt, ugyanakkor Enyedszentkirályon, Csombord közvetlen szomszédságában 18 kat. hold szőlő van. Szentkirály egyébként ekkor Bánffy birtok volt. A csombordi szőlők ma két különálló szőlőhegyen találhatók, a csombordin és a szentkirályin. E két hegyet a Lapádi patak választja el, mely Csombord közepén ömlik a Marosba.

A csombordi hegy három birtokrésze nyugatról kelet felé az Ugarok, a Kemény-hegy és a falusi szőlők. Az Ugarok telepítését az állami és szövetkezeti társulás végezte, ma a Domeniu Boieriu Rt. tulajdona, mely a körülbelül 80 ha-os területet tavaly újratelepítette.

A Kemény-hegyen 1960-ban, míg az a szőlészeti iskola birtokát képezte, a szőlő összterülete 17,26 ha volt. A fajták, a falutól a hegy teteje felé a következő sorrendben következtek: Ottonel muskotály, Kis-plébános, Nagy-plébános, fajtagyűjtemény több mint 400 fajtából, Olasz- és Rajnai rizling, Sárga muskotály, Sauvignon, Furmint, Neuburgi, Szürkebarát, Új-plébános (Furmint, Neuburgi, Muskotály) és Fehér leányka. 1965-től az ültetvényt korszerűsítették. Minden második sort kivágtak, és az erdélyi karikást felváltotta a középmagas, kétkarú kordon.

A szentkirályi hegyen, melyen a szőlő összterülete körülbelül 100 ha, az iskola általi új telepítések 1961-ben kezdődtek. 1970 és 1975 között létesült a szentkirályi szőlő legnagyobb része. A Serban tábla alatti részbe Olaszrizling és Szürkebarát került, majd a Csombord felé kanyarodó út mentén, a Magyar-hegy felső részén Ottonel muskotályt, Szürkebarátot és Olaszrizlinget, az úton alul Ottonel muskotályt és Piros traminit telepítettek. A két Láb nevű táblán Királyleányka, Fehér leányka, Olaszrizling és Piros tramini került. A Pogyiró nevű táblán, a falu felett, Olaszrizling, az új fajtagyűjtemény, legfelül pedig a Csávossy keresztezéseiből létrejött új fajták

A csombordi iskola történetét és borai díjazását az *Erdélyi-Hegyalja történelmi múltja* című fejezetben ismertettük.

Marosgombás a falu fölött őrködő templomtoronnyal messziről köszönti az Enyed felé tartó utast. Hasonlóképpen a Magurának nevezett süveg alakú szőlődomb, amely a kanyargó Maros bal partján, a Kisapahida feletti dombokkal, majd a csombordi Kemény-hegy gerincével emelkedik a folyó terasza fölé.

Gombás neve 1291-ben szerepel először okiratban. Birtokosai a Somkerekiek, a későbbiekben Kemény, majd Zeyk és Tholdalagi uradalom volt. Az EGE 1883-ban készült jegyzőkönyve szerint Zeyk József gombási birtoka 18 hold szőlő. Borfajok: leányka, som, alexandriai és croquant muskotály, Sauvignon, Cabernet franc, Cabernet Sauvignon, Merlot, Malbec, Epine, Pinot noir, burgundi. Házi bora a gombási zamatos, hazai fajokból, melyek levét speciális borfajainak héján forrasztja meg.

1895-ben Gombáson 23 hold szőlőt tartottak nyilván. A párizsi világtkiállításra küldött jegyzékben szerepel a gombási monvin, 13,2 tf% alkoholtartalommal, mely a gombási borok minőségét ékesen bizonyítja.

A második világháború után Gombáson 8 ha szőlőt műveltek, mely az enyedi ÁG tulajdonába ment át. Ebben a Királyleányka, a Neuburgi és az Olaszrizling volt az uralkodó fajta. Az MTSZ birtokában 20 ha szőlő volt, ebből 5 ha a Magurán. Ez az ültetvény ma is létezik.

Miriszló. Nagyenyedtől 6 km-re északra, a Maros jobb oldalán fekszik. Neve az oklevelekben először 1219-ben fordul elő.

Itt zajlott le a szőlőhegy tövében 1600 szeptemberében Vitéz Mihály fejedelem és Basta osztrák tábornok csatája, melyben a havasalföldi fejedelem vereséget szenvedett.

Miriszló szőlőtermesztői múltja az Árpád-kori századokig nyúlik vissza, hírnevét a Bethlen Kollégium itteni szőlője és Fosztó Ferenc jószágigazgató munkássága alapozta meg. A *Borászati Füzetek* szerint 1872-ben a kollégium szőlője 20 hold. A párizsi kiállításra küldött borok jegyzékében tizenhárom Tramini minta közül a legjobbnak a miriszlói Tramini bizonyult (13,5% szesz-tartalommal).

A Maros völgyét szegélyező dombvonulat Miriszló előtt egy éles kanyarral nyugatra fordul és egy kettős hegykeblet képez. Ennek déli fekvése kiválóan kedvez a szőlőművelésnek. A kollégium egykori nemes bora a „Miriszló gyöngye” nevet viselte.

A kettős hegykeblek teteje a Tisztás, ez alatt terjeszkedik a Szőlőhegy, melyet a keresztirányú főutak négy tagra osztanak. A vízszintes főút és a Tisztás között van a Felsőszőlő, az út alatti rész pedig az Alsószőlő. A falutól északnyugatra fekvő Románlapád irányába húzódó hegyvonulaton lévő kisebb szőlőt Tilalmasnak nevezik.

A szőlőterület nagysága 1999-ben 30 ha, ami igen kedvező helyzetet jelent. A szőlőhegyen található fajták: Királyleányka (kb. 50%), Ottonel muskotály (kb. 15%), Olaszrizling (kb. 15%), Piros tramini (kb. 5%).

A szőlőhegy legnagyobb része teraszosítva van, a művelés középmagas kétkarú kordon, rövidcsapos metszéssel.

A miriszlói bor aransárga, tüzes, testes, jó zamatú, a Piros tramini rózsaillattal rokonítható fajtajellege kiemelkedő.

Felvinc. A Létom patak teknősödő torkolatában fekszik a palotaszerűleg kiemelkedő székház felől kiinduló utcáival. Neve okiratban először 1291-ben szerepel, Zsigmond király óta városi rangja volt. A szomszédos magaslaton épült Zsidvár ellenőrizte a Maros menti utat. Az I. Rákóczi György elé terjesztett rendszabály, mely szerint senki a házán és szőlőjén kívül más örökségét meg nem nemesítheti, a szőlőültetvények különös becsét bizonyítják. A település háta mögött nyugatra található szőlők a Mézes-mál, Torda-mál, Magyaros, ezekkel alkot szöget a Pestes nevű. Márkodi Siklódi Sándor szerint a nagy kiterjedésű szőlőhegy két része a Nagyhegy és a kisebb területű Pestes (utóbbi szláv eredetű szó, jelentése „tűzhely”). A szőlőterület nagysága 80 kat. hold. A szőlőművelés meglehetősen jólétet biztosított a településnek. Sajnos a jelenlegi helyzet a múlthoz képest igen szomorú. 1999-ben a Nagyhegy 68,59 ha területéből 22 ha a megművelt, a Pestes 26,73 ha szőlőterületéből a megművelt rész csak 8 ha.

Nagylak. Felvincről keletre, a borvidék északi határán terül el egy kimagasló hegyfokon, festői környezetben. Az 1298-ból ismert kétágú temploma az erdélyi kereszténység egyik ismert műemléke. A falu 1848-ig magyarlakta helység volt, de a polgárháború zivatara után a magyar lakosság nagysága 25%-ra csökkent.

A nagylaki szőlők a káptalani és csúcsi völgyben találhatók szép napsütötte fekvésben. A szőlők összterülete 1973-ban 50 ha-t tett ki, 1999-ben alig 10 ha. Az 1973-ig művelt fajták között leginkább Fehér leányka, Olaszrizling, Neuburgi, Ottonel muskotály, Szürkebarát, Sauvignon és Chasselas fordult elő.

Marosújvár Fehér megye egyik fontos iparvárosa. Sződagyára 1896-ban épült.

A hegyfoki részt Felső-Újvárnak nevezik. Szőlőterülete 1875-ben 45 kat. hold. A legjobb borok a báncai hegyen teremnek, mely ekkor gróf Mikó Imre mikószilvási uradalmához tartozik.

Marosújvár határában a hozzá tartozó falvakkal a 20. század második felében 117 ha szőlő létezett. Ez a terület a kollektivizálással az MTSZ tulajdonába került. Az állami gazdaság 40 ha szőlővel bírt: a báncai hegy szőlőterülete 25 ha körüli volt, ma a falusi szőlők megmaradt része körülbelül 5 ha. Felsőújváron a volt gróf Teleki szőlő, valamint a csongvai szőlők egy része található.

A Teleki-kastély pincéjében az 50-es években az Állami Borvállalat kitűnő borait lehetett megízlelni, melyek készítője az egykori csombordi diák, Varga István (a későbbiekben Szilágy megye borászati igazgatója) volt.

Magyarlapád és környéke. Csombordról a Lapádi-patak völgyében kelet felé haladva 2 km után Bagóba, majd újabb 4 km után Magyarlapádra érünk. Magyarlapádhoz Bagón kívül még négy falu tartozik: Asszonynépe, Fugad, Vadverem és Magyarbecse.

Bagónak festői határa van. A nagyobb vonulatok a falutól keletre Magyarlapádig tartanak. A Bagói hegy Csombord felőli déli oldalán, ahol az „iszapvulkánok” fortyognak található a falusi karós szőlők kisebb része, ezt követi a Torok, míg a nagyobbik tag a falu központja fölött, a Gorgan nevű dűlőben van.

Magyarlapád ősrégi település, Szent István adományozta Gizella királynénak az asszonynépi uradalmat, ezzel jutott a királyné adománylevele alapján a bakonybéli apátság tulajdonába.

A szép lakóházak szorgalmas nép munkáját tükrözik. A szőlő- és újabban az almatermesztés ebben mindenképpen szerepet játszik, hiszen alig van ház Lapádon, melynek pincéjében ne volna jóféle borital. Hogy van-e a fenti tény és a magyarlapádi népművészet között összefüggés, mert a falu népdalairól, táncairól és népviseletéről messzeföldön híres, azt döntse el a képzelet.

A szőlővel betelepített dűlők nevei nyelvemléknek beillő anyagot képeznek. A rövidség kedvéért helyrajzi megjelölés nélkül csak a megnevezéseket soroljuk fel: Csillaghegy, Rózsamál, Bömbös, Szájdíé, Olgáé, Ácsé, Kisúj(szőlő), Hágsó, Farkasdomb, Eperesé, Szurdék, Miklósmál, Új szőlők, Kiserdőnyak, Karácsonhorgos, Korhány (korán hányja a gerezdet), Maré, Tangelé, Két-fatorok, Telek, Luca oldal. A ma termesztett fajták közül megemlíthető a Piros tramini, Szürkebarát, Ottonel muskotály, Olaszrizling (rizli!), Neuburgi és az elvétve előforduló Som, Kövér, Járdovány, Fehér leányka és Chasselas. Kimagasló minőségű bort a Szürkebarátból szűrnek.

Fugad. A település neve 1317-ben szerepel először. A múlt században a második világháború végéig a Bánffy család a falu nagybirtokosa. (Bánffy Dániel 1940–1944 között földművelésügyi miniszter volt.)

A fugadi szőlődűlők nevei: a Beteghé, Zsoldalja, Kiszsoldalja, a Bároé és a falusi szőlők. Zsoldalja, mely a nagyenyedi ÁG tulajdonát képezte, 1967-ben a következő fajtákat művelte: Szürkebarát (9 ha), Fehér leányka (8 ha), Sauvignon (7 ha) Olaszrizling (5 ha), Neuburgi (3 ha), Piros tramini (1 ha), vagyis az összterület 33 ha-t tett ki. Az ültetvényt 1970-től korszerűsítették. A Kiszsoldáján teraszosított területen még 7 ha Sauvignon ültetvényt létesítettek 2,2/1,5 m ültetési távval. A Betegh szőlő, eredetileg 9 ha, mára kipusztult.

A Bánffy kastéllyal szemben található a Báró szőlője, melynek területe az ÁG idején 18 ha. Ebből 3 ha Chasselas, 3 ha Ottonel muskotály, 5 ha Olaszrizling és 7 ha vegyes ültetvény volt. Ez a szőlő 1999-ben begyepesedett oldal. A Zsoldalján meglévő szőlőterület ugyanakkor kb. 39 ha.

A fugadi MTSZ a Kiszoldalja folytatásában 11 ha szőlőt művelt huzalon. Az itt lévő fajták: Olaszrizling, Szürkebarát, Neuburgi és Ottonel muskotály. De 1999-re ez az ültetvény sem maradt meg.

A fugadi borok kiváló minőségűek, a Sauvignon és a Neuburgi kiemelkedő fajtajelleggel rendelkezett és több borversenyen nyert érmes helyezést.

Vadverem. Kiváló bortermő hely, ahol birtokosa, Horváth Pál, a Szürkebarát mustjával Erdélyi-Hegyalja egyik csúcsminőségét érte el. Horváth Pál, az Erdélyhegyaljai Bortermelők későbbi igazgatója, 1904 után kezdett telepíteni szőlőt a vadvermi hegy napnyugati oldalán a következő fajtákból: Szürkebarát, Piros tramini, Olaszrizling, Rajnai rizling, Kövér, Fehér leányka, Som és Ottonel muskotály. A harmincas évek elején a szőlőterület 22 hold. Ma néhány falusi művel még Vadveremben egy kevés szőlőt.

Bece (Magyarbece) szántiszta magyar falu. Lapádról délnek, ma már aszfaltút vezet a faluba, mely védetten fekszik a völgy alján. Védettségét bizonyítja az is, hogy a legjobb kajszibarack-termőhely. Neve a 16. század legelején fordul elő okiratban és a Benedictus név egyik alakja.

A szőlő a Nagyhegyen található. A legjobb dűlők a falutól északnyugatra, napsütötte délkeleti lejtőn fekszenek, nevük a régi tulajdonosoké: Novotnyé, Szabó Bercié.

Az ültetvények területe valamikor 18 ha volt, jó részét az enyedi állami gazdaság művelte karós támaszon. A Novotny-féle szőlőben (6 ha) 1,5 ha Olaszrizling, 2 ha Szürkebarát és Ottonel muskotály, a többi vegyes telepítés; a Szabó Berci dűlőben (4 ha) 0,5 ha Piros tramini található. A leggyakoribb fajták a vegyes telepítésben az Olaszrizling, Szürkebarát, Fehér leányka és Ottonel muskotály, kisebb arányban Neuburgi és Piros tramini. Becéből származik a híres, zamatos Prédikátor bor, mely nem utólagosan összeállított cuvée, hanem, mint a Plébános, közös szüretből és feldolgozásból származik. Öt fajta alkotja: a Szürkebarát a csokoládé, a Tramini a rózsaszem, a Neuburgi a sült alma, a Fehér leányka akácvirág, az Ottonel muskotály citromhéj ízével fűszerezi.

*

Erdélyi-Hegyalja, amint láttuk, kimagasló minőségű borokat terem, melyek a borturizmus és a borversenyek révén visszaadhatják a borvidék egykor elismert hírnevét.

Jegyzetek

- ¹ Csávossy György: *Jó boroknak szép hazája, Erdély* (Mezőgazda Kiadó, 2003) 19. p.
- ² *Uo.* 139. p.
- ³ Ifj. Báró Kemény István: *A szőlő építés gyakorlati módja* (Pest, 1867)
- ⁴ Vajda Dániel: *Borászati közlemények a magyar pincegazdászat mezejéről* (Marosvásárhely, 1858)
- ⁵ Csávossy: *i.m.* 141. p.
- ⁶ L. România Viticolă, 1946 (Palugyay József és fia. A pincészet 1912-ben Budafokra települ, Magyarországon 23 városban, Erdélyből és a Partiumból Aradon, Brassóban, Kolozsváron és Nagyváradon van telepe. Aradon a Szabadság tér 16. szám alatti palotában.)
- ⁷ „A gyulafehérvári bor nyerte el az első helyet az édes borok csoportjában”, idézve: Csávossy: *i.m.* 66. p.
- ⁸ Csávossy: *i.m.* 144. p.
- ⁹ Berde Mária: Enyed. *Erdélyi Helikon* 1931. június–július, augusztus–szeptember, október; illetve In: Györfi Dénes: *Nagyenyed és a kollégium* (Kolozsvár, 1997) 4. p.
- ¹⁰ Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI–XX. századi helyneveinek ismeretéhez (*Erdélyi Múzeum*, 1933)
- ¹¹ Az Erdélyi Gazdák Egyesülete 1883. évi, Nagyenyeden tartott hatodik vándorgyűlésének jegyzőkönyve.